

Dr. FR. SCHUSTER, prof. r. gymnasia v Kralupech n. Vltavou:

Život a dílo astronoma Antonína Strnada.

(Práce z krajinského musea v Kralupech n. Vlt.)

Shledávaje látku pro soupis pedagogických pracovníků všech směrů, pokud byli z okresu kralupského a velvarského nebo se tu zdržovali, pokládal jsem za správné uvést i proslulého astronoma Pražské hvězdárny v Klementinu a třetího ředitele jejího Antonína Strnada, protože poslední čas života svého trávil na zámku v Sažené u Velvar, tam zemřel a je pochován na Chržíně.

Historiograf zdejšího kraje, Prokop F. Masner, který mnoho materiálu mi ochotně půjčil, hledal již dříve podobiznu Strnadovu pro sbírky Krajinského Musea v Kralupech, avšak nenalezl jí. Podle záznamu ČČM. z r. 1873, str. 352, měla býti olejová podobizna uložena ve sbírkách Národního Musea v Praze, avšak tam ji hledal marně dr. O. Seydl, astronom Státní hvězdárny, a po něm i já. Mezitím probíraje prameny k životopisu Strnadovu, objevil jsem dřevoryt poprsí Strnadova ve »Slavíně«, vydávaném Coel. Fričem a Fr. Janem Peřinou (v II. díle z r. 1876) jako přílohu jeho životopisu. Tam je poznamenáno:

»Podobizna naše je dělána podle původního obrazu, který v ochraně až do r. 1871 u sebe chovala Strnadova dcera Kateřina, sestra Leopolda (Strnada), narozeného 22. prosince 1788 v Praze, jež v roce jmenovaném (t. j. 1871) co osmdesátipětiletá stařenka ve farním okrese svatojindřišském v Praze zemřela. Po smrti ctihodné panny této přišel obraz v majetek vnuků hvězdářových, po Leopoldu Strnadovi, nar. 1821 v Novém Strašecí, který od r. 1872 co místodržitelství rada a okresní hejtman v Liberci se svou sestrou Ludmilou žije. Nyní nachází se podobizna tato v museu král. čes., kamž odevzdána byla.«

Portrét olejovými barvami malovaný odevzdal r. 1873 c. k. místodržitelství rada František Plaček, ale obrazu tam není.¹⁾ Je pravděpodobno, že si později příbuzní Strnadovi vyžádali obraz zpět a již ho nevrátili. (Případů podobných se přihodilo v minulých dobách více.)

P. Prokop Masner, jda za příbuzenstvem Strnadovským, zvěděl od p. dra Seydla, že po památkách po astronomovi Strnadovi pátrá p. Georg Schreiner, příbuzný rodiny; dopsal mu a obdržel odpověď, že portrét je majetkem rodiny Schreinerovy na Stankově. Když

¹⁾ ČČM. r. 1873, str. 352, 10, ke sbírce obrazů: Pan Frant. Plaček, c. k. místodrž. rada, z plné moci rodiny po bývalém professoru astronomie na universitě Pražské Ant. Strnadovi; Podobiznu téhož, na plátně olejovými barvami malovanou.

jsem se ujal zmíněné práce a požádal o kopii, vyšel mi p. Schreiner ochotně vstříc; nejen že opatřil kopii, nýbrž dal mi i opis rodokmenu rodiny Strnadovy k použití. Portrét je výborná práce z devadesátých let století XVIII. (viz přílohu), leč dřevoryt uveřejněný ve »Slavínu« je málo věrný.

Při své práci shledal jsem, že v životopisech A. Strnada je mnoho nesrovnalostí a chyb, pročež doufám, že bude správně, abych je uvedl na pravou míru.

Ph. Dr. Antonín Strnad, královský astronom, řádný professor matematiky a fysikální geografie filosofické fakulty university Karlo-Ferdinandovy — tak zněl jeho plný titul — pocházel ze staré zámožné rodiny měšťanské v Náchodě. Jeho děd — též Antonín — býval náchodským purkmistrem a měl dva syny: starší Jan byl kanovníkem kapituly královéhradecké a děkanem v Náchodě, druhý syn Antonín, měšťan a radní náchodský, měl dva syny: Františka, který se stal hospodářským úředníkem, a Antonína, pozdějšího astronoma.

Antonín se narodil v Náchodě snad dne 13. srpna 1746.²⁾ Vychování jeho bylo s počátku velmi pečlivé, ba nákladné. Studoval na gymnasiu v Hradci Králové za podmínek velmi příznivých. Když však jeho otec při vpádu Prusů r. 1757 přišel téměř na mizinu, dostudoval v bídě a nouzi. Proto po absolutoriu 21. září r. 1763 vstoupil do řádu Societatis Jesu. Již v této době oblíbil si matematiku a nejraději se jí obíral. Učitele měl výborného. Přednášel tehdy na filosofii hradecké P. Jan Tesánek, proslulý matematik. Strnad stal se pro své schopnosti velmi oblíbeným a jako »magister scholasticus« učil gramatice v tamní koleji jesuitské.

Když r. 1773 byla zrušena řehole jesuitská, vstoupil Strnad do stavu laického a poslouchal na pražské universitě matematiku. Jak mu to bylo umožněno, když jeho rodina byla bez prostředků, není známo. I jako laik zůstal po všecek život velikým ctitelem řádu jesuitů.

Byl horlivým žákem P. Josefa Steplinga a také stoupencem jeho pokrokových názorů. Již r. 1774 stal se adjunktem hvězdárny nedávno J. Steplingem zřízené (r. 1751), opatroval matematické museum, a již po čtyřech letech, když Stepling zemřel (11. července 1778), mimořádným profesorem matematiky a fysikální geografie a po smrti jeho nástupce Frant. Zenona (r. 1781) i ředitelem hvězdárny.

R. 1784 oženil se s Kateřinou Marsanovou, z rodiny italského původu (z Milána), usedlé nedlouho v Praze. Měl s ní čtyři děti: Leopolda, Antonína, Kateřinu — jména čtvrtého nebylo lze zjistiti. Roku 1785 jmenovala jej »Mannheimská meteorologická společnost« svým členem za práci jí zaslanou: »Entwurf meteorolog. Beobachtungen von J. 1785 durch alle 24 Stunden während ganzer 6 Monate« (návrh j. mědirytina s 2 svazky pojednání Soukr.

²⁾ Viz dodatek, záznamy rodopisné a matriční A).

Čes. Spol. Nauk). Zvláštní zásluhu si získal o znovuzřízení památného orloje na staroměstské radnici v Praze. Stroj tento byl tehdy již úplně sešlý, a pražský magistrát, považuje jej za bezcenné haraburdí, odsoudil jej do starého železa. A. Strnad pochopil jediný, jakou cenu historickou má a rozhodl se jej zachrániti. Stálo to mnoho pochůzek a proseb, až konečně získal přízeň a účinnou podporu magistrátního rady Františka Fischeha, a ten pak vymohl peněžitou podporu magistrátu 793 zl. r. č. Výborným pomocníkem byl mu hodinář pražský Šimon Landsperger. Práce ta byla počata 1787 a skončena r. 1791. Pražský magistrát, poznáv význam Strnadovy práce, rozhodl výnosem ze dne 21. května 1793, aby Antonín Strnad i jeho synové Leopold a Antonín byli přijati do svazku měšťanů pražských s prominutím všech poplatků.³⁾

R. 1792 byl zvolen děkanem fakulty filosofické a r. 1795 rektorem university. V této funkci měl slavnostní proslov o narozeninách císaře Františka II. v Týnském chrámě (»Vota ad deum — universitatis Pragensis Francisco II.«) 13. dubna 1795, začež se mu dostalo pochvalného uznání a zlaté čestné medaile.

Po smrti Frant. Noe, prof. malostranského, byl zvolen do studijního konsessu pražského. (Studijní konsessus byla instituce, zavedená r. 1791, jež trvala do r. 1802. Učitelé každé fakulty, rovněž každého gymnasia i každé hlavní školy tvořili shromáždění učitelská, která měla rokovati o všech věcech školských, t. j. pedagogických i správních a činiti příslušné návrhy. V čele všech shromáždění učitelských byl »studijní konsessus« v Praze, v němž měly po jednom zástupci fakulty universitní, všechna gymnasia (dohromady) jednoho důvěrníka voleného i školy hlavní jednoho, kterého si volily z učitelů sloužících i vysloužilých. Volený důvěrník se nazýval »repraesentantem« a byl v konsessu stálým referentem pro svůj obor. Předsedou konsessu byl rektor university. Konsessus se usnášel o návrzích, podaných shromážděními učitelskými a podával je pak zemskému guberniu ke schválení.)

Strnad byl voleným repraesentantem gymnasií i jejich referentem, a jeho slovo mělo velikou váhu. — Jungmann tvrdil, že Strnadovou zásluhou dostalo se mu přednosti mezi deseti žadateli při obsazení místa na gymnasiu v Litoměřicích. Strnad patrně znal se osobně s Jungmannem již dříve, neboť tento prý jeho vlivem oblíbil si vědy matematické. Zakročení Strnadovo bylo usnadněno tím, že Jungmann má na vysvědčení »Von Seite der k. k. Lehrerversammlung der drey prager gymnasien« o zkoušce 13. a 18./XI. 1794 známku »ausgezeichnet« (»die Stelle eines Hauslehrers bey der an den Gymnasien studierenden zu vertreten«). Datum vysvědčení je 7./II. 1795, podepsán jako »Repraesentant der k. Gymnasien« je Noe.

³⁾ Lib. civ. prag. r. 1793, str. 203: nebyl tedy jmenován čestným měšťanem, což se tehdy ještě neprovozovalo, rovněž mu nemohli synové Antonín a Leopold pomáhati při opravě stroje, protože to byli chlapi, jeden tříletý a druhý asi dvouletý, jak udává »Slavín« Coel. Friče a Fr. Peřiny.

(Aprobačního vysvědčení pro školy veřejné tehdy nebylo, ale Jungmann jistě i tu dobře obstál.)

Jméno Strnadovo je v těsném spojení s počátky Královské České Společnosti Nauk. — Pravděpodobně r. 1770 vznikla soukromá »Učená Společnost«, o jejímž založení nemáme bližších zpráv. Bylo to volné sdružení vědeckých pracovníků, kteří se scházeli porůznu v bytech členů nebo mecenášů, nebo si jen dopisovali. Jisto je, že Ig. ryt. Born byl jejím prvním »správcem«. Z let 1770 až 1784 jsou známy pouze její publikace »Gelehrte Nachrichten« (1771—1772), »Abhandlungen« (6 svazků, 1775—1784). Hned v prvním ročníku »Abhandlungen« objevuje se vedle četných jiných jméno Strnadovo. Patrně jej Stepling — sám jeden ze zakladatelů — do Společnosti uvedl. Je jisto, že Strnad, jako adjunkt hvězdárny pražské, překládal mnohá latinská pojednání svého představeného prof. J. Steplinga do němčiny, aby tato mohla býti uveřejněna ve spisech Společnosti, jež byly německé. R. 1784 uznali členové Společnosti, že je příhodná doba, aby se soukromá společnost změnila ve veřejnou, a když v době od 10.—23. září t. r. se zdržoval císař Josef II. v Praze, podali žádost o povolení veřejné společnosti, schválení stanov a hlavně o peněžitou podporu, jakož i osvobození od placení tax a kolků i o ochranu.

Žádost s datem 10. září 1784 podepsali: Frant. hr. Schafgotsch, rada král. čes. zem. soudu, Jan Tesánek, učitel vyšší matematiky, K. Rafael Ungar, prvý bibliotekář, Gelasius Dobner, exprovinciál, Ant. Strnad, král. astronom, Jos. Mayer, prof. přírodopisu, Fr. M. Pelcl, vychovatel v rod. hr. z Nostic, M. Jos. Dobrovský, dom. učitel hr. z Nostic, Jan Mayer, dr. med.

Tuto žádost podali na hradě pražském tři vyslaní členové společnosti Jan Mayer, K. Raf. Ungar a Ant. Strnad císaři pravděpodobně při slyšení 20. září 1784.

Strnad zúčastnil se i památné ustavující schůze 4. prosince 1784, kdež po došlém povolení ze dne 3. listopadu 1784 bylo usneseno, aby se sdružení to nazývalo »Česká Společnost Náuk« (Societas Scientiarum Bohemica); byly upraveny stanovy, a přijata místnost, propůjčená v budově university. — Ovšem na finanční podporu státní bylo čekáno marně. — Presidentem zvolen Karel Egon kn. Fürstenberg, tajemníkem Jan Mayer, a A. Strnad mu přidán k výpomoci. 13. ledna 1787 odevzdal mu Pelcl »společenský direktorát«, ve kterém se členové střídali po půl roce, ale po mimořádné události — úmrtí presidenta — zůstal jím skoro po celý rok.

Když 25. září 1791 navštívil císař Leopold II. slavnostní schůzi Společnosti, byl Strnad mezi těmi, kdo přednášeli. Jeho thema bylo: »O typu zatmění v r. 1793«. Když pak z daru císařského byly rozmnoženy sbírky Společnosti, Strnad přijal úkol kustoda. Z důvodů, jichž neznáme, byl Strnad r. 1794 vyloučen Společností ze správy meteorologických pozorování, jež Společnost zamýšlela organisovati nákladem 1700 zl. Podle dějepisce Společnosti,

prof. Jos. Kalouska (viz jeho »Děje Královské České Společnosti Nauk...«, p. 67—68), zdá se, že podkladem neshod tu byly spory mezi členy Společnosti, kteří byli zednáři a těmi, kdo jimi nebyli. Strnad sám o sobě prohlásil r. 1794 písemně ve Společnosti, že členem zednářské lože nikdy nebyl.⁴⁾

Do roka se dožil Strnad nové nepřijemnosti. Dobrovský, dosavadní sekretář Společnosti, byl delší dobu vážně nemocen, nemohl tudíž tohoto čestného úřadu zastávat činně. Členové, počtem deset, sešli se 21. prosince 1795 v bytě Strnadově a zvolili jej sekretářem na místě Dobrovského. Ten však nebyv tázán, vzdává-li se funkce, cítil se hluboce dotčen, že byl s čestného tohoto úřadu takřka suspendován.

Strnad setrval v této funkci do 1. března 1799, kdy vážně onemocněl. Podal demisi, ale nebyla přijata (učinil tak dvakrát, 18. dubna 1798 a 1. května 1799). Vyřízení se však nedočkal. Kníže Ferdinand Kinský pozval jej na zámek v Sazené u Velvar, aby se tu zotavil, ale očekávané zlepšení se nedostavilo. Zemřel tu 23. září 1799, poměrně mlád — v 53 letech. — Ovšem chápeme neodvratný konec, čteme-li v matrice chrzínské jako příčinu úmrtí: morbus letalis, »Brustwassersucht«.

O jeho pobytu na zámku v Sazené jsou zprávy různé a vzájemně si odporující. Jan Männel, vrch. rev. revis. kanc. panství Kinských, zjistil: »Antonín Strnad byl po tři roky hostem Josefa a po jeho smrti Ferdinanda kn. Kinského na zámku v Sazené«.

Poněvadž zprávy ze Společnosti Nauk mluví o tom, že ještě v březnu byl v Praze,⁵⁾ je míti za to, že nejde o návštěvu trvalou, nýbrž jen občasnou.

Strnad jest pochován na Chrzíně na farním hřbitově u kostela sv. Klimenta. Na hrobě je pomník pískovcový v empírovém slohu, v něm je deska mramorová se dvěma nápisy, dnes již valně oprchalými a skoro nečitelnými. Pomník je v stavu velmi zanedbaném. Památkový úřad byl sice upozorněn Společností kraj. musea v Kralupech n. Vlt. na jeho špatný stav, ale dosud se nestalo ničeho k jeho záchraně. Jeho epitaphia jsou:

České (písmem kurentním):

Odlehčenj w nemocy hledage / věčné odpočnutj / nalezl tuto / 23. Záře 1799 / Pan Antonin Strnad / královský hvězdář a učitel / na vysokých sskolách pražských / rozličných učených společnosti

⁴⁾ Poznámka redaktorova: Prohlášení to bylo učiněno pod působením prvního tlaku vídeňské vlády na svobodné zednáře a proto, i kdyby nebylo pramenů, z nichž vychází něco opačného, bylo by potřebí posuzovati je velmi opatrně. Je mně však známo, že A. Strnad zednářem pravděpodobně byl. Dokumenty, jež o tom podávají svědectví, Kalouskovi známé nebyly.

⁵⁾ Podle deníku tehdejšího adjunkta Pražské hvězdárny, jenž je v archivu Státní hvězdárny, P. Aloise Davida, byl Strnad — pravděpodobně — v Praze ještě 1. května 1799 (poznámka redaktorova).

oud / horliwý křesfan, laskawý manžel / otec pečliwý a prawý
wlastenec / narozený w Náchodě 14. Srpna 1746.

Na důkaz lásky postawit dala manželka.

Latinské:

Te capiunt laeto venientem sidera vultu,
ast, quae te genuit, patria terra dolet.

A. Strnad psal většinou německy, jako všichni jeho současníci, jen málo prací je českých, a to ještě významu podřízeného. Připomenouti je, že překládal některé práce svého učitele a představeného Jos. Steplinga z latiny do němčiny, aby mohly býti pojaty do »Abhandlungen« Spol. Náuk. Jsou to zejména:

J. Stepling: Bestimmung der geographischen Länge der Stadt Prag in Böhmen (lat. r. 1763, něm. 1776, IV. Bd., p. 44)

J. Stepling: Betrachtungen über Wirkung der Sonne in verschiedenen Breiten (lat. v Lipsku 1750, něm. 1776, Abh. IV., Bd.).

J. Stepling: Physikalische Abhandlung von der Abirring der Gestirne oder des Lichtes (něm. 1779, Abh. p. 1).

J. Stepling: Physische Abhandlung von der Schwankung der Erdchse (něm. 1779, Abh. 1777, III. Bd.).

J. Stepling: Abhandlung über die ansehnliche Ungleichheit der Oberfläche des Oceans, welche auch den Actis Eruditorum Lipsien einverleibt werden (Abh. 1777, III. Bd.).

Strnadovy vlastní práce vycházely především v pojednáních Čes. Soukr. Spol. Nauk (Abhandlungen der Böhm. Privatgesellschaft):

1. *Witterungsbeobachtungen von neun Jahr* (1774—1784), 3 Bdn.
2. *Astronomische Beobachtungen des oberen Sonnenrandes und daraus gezogene Polhöhe der hiesigen Prager Sternwarte*. 1777. III. Bd.

3. *Meteorologische Beobachtungen J. 1783, 1784, und nebst Entwurfe beobachteten Barometerbewegungen von 6 Uhr mrg. bis 10 Uhr abends, J. 1785 durch die 6 Monate: Betrachtungen über einige meteorolog. Gegenstände etc.*

4. *Meteorolog. Beobacht. auf das J. 1785*, III. Bd. (Dazu Entwurf im II. Bde vorkommt.)

5. *Berichtigung der geographischen Länge der Stadt Prag*, II. Bd. 1786.

6. *Beobachtung der Sonneninsterniss am 4./I. 1788*, IV. Bd.

7. *Meteorologische Beobachtungen der in Prag und einigen anderen Orten gemachten Luitbeobachtungen und anderen Erscheinungen vom J. 1787, 88, 89*, I. Bd., neu Abh.

8. *Resultate der 1790, 91, 92, 93, gemachten meteorolog. Beobachtungen*, II. Bd.

9. *Astronomische Beobachtungen auf der Prager Sternwarte vom J. 1795*, III. Bd. (spolu s A. Davidem).

V »Aktech mannheimské meteorolog. společnosti« vyšlo: *Witterungsbeobachtungen 1781—1791*. Ve vídeňských a berlínských »Ephemeriden«: *Jährliche astronomische Beobachtungen*. Ve sborníku »Materialien zur alten und neuen Statistik von Böhmen« (vyd. von Rieggerem) vyšlo: *Etwas über das Klima in Böhmen* (seš. 2, 5, 8, 7, 1788). *Von der Prager Uhr auf dem Altstädter Rathause aus Balbins Miscellaneen, mit Zusätzen und Anmerkungen*. Ve sborníku »Sammlung physikalischer Aufsätze« (dr. J. Mayer, Drážďany 1791—1794): 1. *Betrachtung über die verschiedenen Grade der Wärme und ihren Nutzen, aus Versuchen und Beobachtungen*, I. Bd., N. XI. 2. *Beyträge zu der Geschichte des Winters in Christmonate 1788*. 3. *Betrachtung über Wetterableiter*, III. Bd., N. IV. & V. 4. *Über die mittlere Barometerhöhe von Prag*, IV. Bd., N. III.

Samostatně vydal:

1. *Vom Nutzen der Sternkunde*, inaugurační řeč, proslovená v Karolinu 1783 (8).

2. *Physikalisches Witterungskalender*, Praha 1788 (8).

3. *Physikalisches Taschenbuch auf das J. 1789*, für Fremde der Ökonomie und Witterungskunde, Praha 1789 (8).

4. *Chronologisches Verzeichniss der Naturbegebenheiten in Böhmen vom J. 663—1700* mit einigen ökonomischen Aufsätzen auf das J. 1790, Praha 1790.

5. *Kurze Beschreibung, Erklärung und Abbildung der am 17. May 1790 erschienenen Nebensonnen*, Praha 1790.

6. *Beschreibung der berühmten Uhr- und Kunstwerke am Altstädter Rathause und auf der Sternwarte zu Prag*, Praha, Drážďany, 1791, 1794 (věnováno urozeným hostem Č. Spol. Nauk ve dnech korunovace Leopolda II.).

7. *Stoletý kalendář na způsob Kryštofa z Helwika*, Praha 1793 (8), nebst einem *Anhange von der Bienepflege*.

Přispíval po řadu let do »*Oekonomického kalendáře*«, jež vydávala »k. k. patriotisch-ökonomische Gesellschaft«. Kromě toho napsal spisy:

8. *Krása a výbornost českého jazyku*, Praha, 1780.

9. *De divi Johannis Nepomuceni gloria*, Skalka, 1781 (8).

10. *Oratio funebris — Leopoldo II.*, dne 28. dubna 1792 proslovená v Týnském chrámě, 1792, Praha (fol.).

11. *Postrema allocutio novi rectoris magnifici 1798*, Praha, 1796 (8).

Jako učenec měl Strnad vynikající jméno v meteorologii, byl proto členem různých vědeckých společností: Kr. čes. spol. nauk, jak uvedeno, meteorologických společností v Mannheimu, Berlíně a ve Vídni, společností hospodářských v Lipsku a ve Vídni.

P. Alois David, kanovník tepelský, přítel a nástupce Strnadův na Pražské hvězdárně, určil a pro památku zaznamenal zeměpisnou polohu hrobu svého přítele měřením mezi kotami: Říp—Petřín—Mělnický zámecký vrch, + 50° 18' 12½" s. š., 31° 57' 50" v. d. od Ferra.

Veliký rozruch způsobilo Strnadovo úmrtí mezi českými vlastenci. Byl Strnad pro svou uvědomělost, neboť bez bázně a ostychu se hlásil k české národnosti, všeobecně ctěn a vážen. Bylo to v době, kdy málo inteligence na význačných místech se hlásilo otevřeně k české národnosti. Josef Dobrovský byl jeho přítelem. Josef Rulík připsal mu I. díl svého kalendáře historického a napsal o něm v III. díle na str. 227:

»Na knížecím Kinském panství v Sazené v kraji Rakovnickém zesnul náš učený Čech Pražský, svobodného umění a mudroslovní doktor, královský hvězdář, spoluoud mnoha učených společností a bývalý rektor magnificus, kamž z příčiny svého churavého zdraví z Prahy se odebral.«

Jan Nejedlý napsal elegii na jeho smrt, Josef Jungmann, který právě vlivem Strnadovým si oblíbil »zeměpis fysiko-astronomický« — svou oblíbenou vědu v prvních letech litoměřických — píše v elegii na smrt Stanislava Vydry: »... Již jest tam — totiž Vydra — kde můj Strnad obcuje.«

Matrica defunctorum parochiae Chržinensis má zápis fol. 129: »23. 7bris Sazenaе num. domus 1. anno 1799 mortuus est praenobilis Dominus Antonius Strnad, Regius Astronomus Pragae etc.: et membrum Societatis Scientiarum, catholicus, provsus, aetate 54 ann. — Morbus letalis: Brustwassersucht.«

Liber memorabilium parochiae Chržinensis má zápis z r. 1830. Adalbertus Faehnrich, kaplan v Chržině, popisuje pomník Strnadův slovy: »Alterum memorabile (popisoval totiž před tím zajímavý pomník selský) — *est defuncti docti viri, patriotae, praenobilis Domini Antonij Strnad, Regii Astronomi Pragensis, qui curandae valetudinis causa, Sazenaе in arce celsissimi Principis de Kinskij habitavit ibique et mortuus est; lapidi inserta inscriptio est sequens:*

(Zde je vypsáno obojí epitaphium české i latinské, jež je uvedeno svrchu.)

Jméno Strnadovo i jeho práce je po zásluze oceněno v Čechách i za hranicemi, jen jeho rodiště, město Náchod, na něho úplně zapomnělo. Když jsem pracně sbíral látku k životopisu, dostalo se mi odevšad zevrubných a rychlých zpráv, jen z jeho rodiště mi bylo čekati velmi dlouho, ba místní museum neodpovědělo vůbec a z archivu jsem o jeho rodině neobdržel zpráv. Jeho rodný dům nemá dosud ani pamětní desky, protože je úplně neznámo, kde se Strnad narodil. Město samo ani ulice jeho jménem neoznačilo.

D o d a t e k.

Záznamy rodopisné a matriční.

A) Dat narození Strnadova je v literatuře několikero: 10./VIII. 1747, 17./IX. 1746, 14./IX. 1746, na náhrobku je 14./IX. 1746. Žádné z těchto dat neodpovídá skutečnosti. Zápis v matrice narozených, jehož se nám dostalo laskavostí děkanství náchodského, zní:

Rodokmen rodiny Strnadovy.

Antonín Strnad,
purkmistr náhodský

Antonín,
měšťan náhodský

Jan,
děkan náhodský,
kanovník v Kral. Hradci

František
† r. 1774
hospodářský úředník

Antonín, Ph. Dr. univ. prof., rektor, řed. Praž. hvězdárny
* 14./8. 1746 † 23./8. 1799
m. Kateřina roz. Marsano, pův. z Milána

Jan
celní úř. v Salzburku
† 11./10. 1848
m. Anna Haindl

Kateřina
* r. 1786
† r. 1871

Leopold
* 22./12. 1788

Antonín

* ?
(jméno
nezjištěno)

zkouš. rad. m. N. Strašecí
m. Ludmila r. Nedvěďová

Anna * 30./1. 1797
† 11./10. 1831
m. Georg v. Forster

Georg * 17./1. 1799
† 28./12. 1871
celní úředník
Potomci
ve Št. Hradci (?)

Michael,
okr. hejt. v Saalfeldu
Potom. ve Vidni (?)
Pot. ve Vidni

Leopold

Ludmila
* 2./4. 1823

* 4./11. 1821
† 7./5. 1880
okr. hejtman v Liberci
a v Litoměřicích

Barbora
m. G. Schreiner,
velkostatkář
v H. Stankově

Marie
m. von Tschary,
okr. hejtman v Plzni

Emanuel v. Forster,
notář
m. Louise roz. Pachhelbl

Zdenko v. Forster
ve Vidni

Helene
m. Oskar v. Heintschel

Matrica baptizatorum v Náchodě: 13. srpna 1746 z Náchoda pokřtěno jest dítě Antonín - Josef - Václav - Jan, od vševeleb-
ného dvojctihodného P. Jana Strnada, děkana. Otec: urozený p.
Antonín Strnad. Matka: Terezie. Kmotři: dvojctihodný p. P. Václav
Kuttich, ten čas kaplan kostelecký. Svědci: p. P. Jan Tichý, kaplan
náchodský, a urozená paní Josefa, manželka urozeného pána Jo-
sefa Mohra, ten čas dobře zasloužilého purkrabí knížecího panství
náchodského.

(Tedy zápis matriční dne narození neudává, leč by snad bylo
dítě křtěno v den svého narození, což se někdy také dalo, ovšem
jen v případě nebezpečí života dítěte; udáváme tedy datum toto.
Nejstarší životopisná studie z r. 1804 v »Abhandlungen« Král. Čes.
Spol. Náuik udává 10. srpen, což by mohlo býti pravděpodobno.)

B) O dětech Strnadových se mi podařilo zjistiti:

Z matriky narozených, na faře u Křížovníků, Praha, St. Město:
22./23. XII. 1788. Kind: Leopold, Emanuel, Zeno — Strnad. Vater:
Anton Strnad, k. k. Astronom, Direktor der Prager Sternwarte.
Mutter: Katharina geborene Marsano. Paten: Paul und Maria Mar-
sano, Prag, Elisabeth Urban, Lands.

C) Taufbuch der Stadt Neustraschitz: tomus IV., fol. 106. Anno
1821, den 4. November geboren, 5. getauft: Nro: 189. Namen des
getauften: Leopoldus, Franciscus, Mathias, Carolus Boromeus —
frei. Hebamme: Barbora Kýhos von Straschitz. Ich Johann Franz
Schwarz, Ortsdechant, habe getauft, accepit litt. bapt. 14./XI. 1832.
Vater: Herr Leopold Strnad, geprüfter Rath der Stadt Neustra-
schitz.⁶⁾ Mutter: Frau Ludmila, Tochter des Herrn Johann Nedvěd,
Hauptmanns von Schlan, der Mutter geb. Laubel, Burger v. Schlan.
Paten: Hochwürdiger Herr Franz Fendrich, Dechant von Zlonitz,
Jungfrau Katharine Strnad von Zlonitz.⁷⁾ Anno 1823, den 2. April
geboren und getauft. Nro. 189. Namen des getauften: Ludmila, Ka-
tharina — frei. Vater, Mutter, Paten: Idem ut supra.

Literatura.

- Anonymous: Anton Strnad, Abhandl. d. k. böhm. Ges. d. Wiss., 1804.
Jos. Kalousek: Děje Král. Čes. Spol. Náuik, Praha, 1885.
Gust. Gruss: Z říše hvězd, Praha, 1893.
Fr. Mart. Pelcl: Böhmsche und mährische Gelehrte aus dem Orden der
Jesuiten.
Fr. Jar. Peřina & Coel. Frič: Antonín Strnad, »Slavín«, II. díl, 1877.
Fr. Smolík: Mathematikové v Čechách, »Krok«, 1888.

⁶⁾ Leopold Strnad stal se zk. radním v N. Strašecí po Matěji Teische-
rovi (asi r. 1821), je podepsán na listině 28./VI. 1822. V jiné listině z r. 1825
se o něm praví, že byl ve Strašecí do konce měsíce září 1824.

⁷⁾ František Faenrich, slánský rodák, byl tři léta kaplanem na Chržíně
(1789—1791), pak deset let prefektem semináře arcibiskupského v Praze
(1791—1801), od roku tohoto farářem v Zlonicích, zemřel 23./II. 1832. —
Faenrich se zřejmě znal s rodinou Strnadovou, protože oba bydlili v Kle-
mentinu, a ujal se snad po smrti Strnadově dcery jeho Kateřiny, jež byla
asi r. 1821 u něho hospodyní.

- Fr. Studnička: Bericht über die math. und wissenschaftl. Publicationen der kön. böhm. Gesellschaft der Wissenschaften während ihres 100jährl. Bestandes, 1885.
- Fr. Studnička: O mathematickém učení university pražské od jejího založení až do počátku našeho století, 1888.
- Fr. Studnička: Staročeské umělecké hodiny v Praze (podle dra V. Kaulicha), vyd. bez data.
- Příslušné stati naučných slovníků: Ottova, Riegrova (Kobrova), Masarykova, Gelehrte Nachrichten der Privatgesellschaft der Wissenschaften (1771—72), Abhandlungen der kön. böhm. Gesellschaft der Wissenschaften (1775—1784, 1785—1796).

Résumé.

Inconnu jusqu'à présent, le portrait de Antoine Strnad, docteur ès Lettres, astronome du Roi, Directeur de l'observatoire de Prague, professeur de mathématiques et de géographie physique de la Faculté des Sciences de l'Université Charles-Ferdinand à Prague, est la propriété privée d'un descendant maternel de son frère M. Georg Schreiner, propriétaire du domaine de Stankov en Bohême.

A. Strnad est né, à ce qu'il paraît, le 10 août 1746 à Náchod (dans le livre matricule on n'indique que la date du baptême, le 13 août de la dite année). Ayant terminé ses études secondaires à Hradec Králové il entra dans l'ordre de la Société Jésus dont il resta le membre jusqu'à son abolition en 1773. Après ses études universitaires à Prague, il devint adjoint de l'observatoire royale organisé par abbé Joseph Stepling en 1751 et administrateur du musée mathématiques, et, après la mort de J. Stepling (1778) et de son successeur F. Zeno en 1781 son directeur.

Il fut nommé professeur secondaire de mathématique et de géographie physique en 1778, doyen de la Faculté des Lettres en 1792 et recteur de l'Université en 1795.

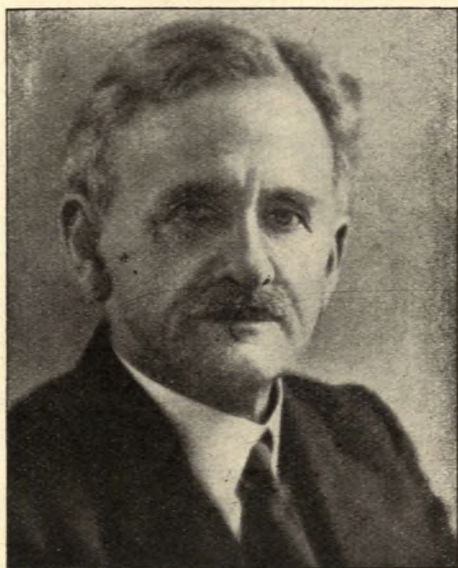
En 1791 il restaura le célèbre horloge de la mairie de la Vieille Cité de Prague et fut nommé citoyen de la Ville ne payant pas de taxes (1793).

Il fut un des premiers membres de la Société Royale des Lettres et des Sciences de Bohême où il prenait part à tout les entreprises importantes. Dès 1787 il était un des directeurs de cette Société et de 1795 aussi son secrétaire après J. Dobrovský. Il est mort le 23. septembre 1799 pendant son séjour dans le château Sazená près de Velvary où il était l'hôte du prince Ferdinand Kinský; il fut enterré à Chržín.

Strnad devint célèbre comme astronome et hors la Société royale tchèque des sciences il était le membre des sociétés météorologiques à Mannheim, Berlin et à Vienne, des sociétés agricoles à Leipzig et à Vienne. C'était un grand patriote appartenant au groupe des premiers nationalistes tchèques du 18e siècle et comme tel il était très honoré et populaire. Son travail scientifique et littéraire est considérable. (Voir la liste de ses ouvrages, page 102, 103.)

Albert Abraham Michelson.

Dne 10. května t. r. zemřel jeden z významných fyziků staré klasické školy, A. A. Michelson. Právě před rokem podrobil se těžké operaci, což tehdy zavdalo podnět k předčasné zprávě o jeho smrti. V Michelsonovi umírá jeden z největších experimentátorů dnešní doby, který dal též astronomii do rukou nové prostředky k dalekosáhlým objevům.

PROF. A. A. MICHELSON.
(Z časopisu »Nature« č. 2931, London.)

Michelson narodil se 19. prosince 1854 v Strelnu v Polsku. Ve věku dvou let odstěhoval se s rodiči do Spojených států sev. Ameriky, kdež vykonal první studia. Vstoupil s počátku do námořní akademie a jeden rok ztrávil v úřadovnách »Almanac Office« v Washingtoně. Brzy však námořní službu opustil a doplňoval své vzdělání na evropských universitách v Berlíně a Heidelbergu a později v Paříži na polytechnice. Po návratu do Spojených států v roce 1883 stal se profesorem fyziky v Clevelandu, po pěti letech pak universitním profesorem nejprve na universitě Clarkově, později v Chicagu. Zde byl prvním, který byl vyznamenán titulem »Distinguished Service Professor«.

Za světové války vstoupil do amerického námořnictva a sestrojil přístroj, jímž bylo možno stanovití vzdálenost předmětu, určeného za cíl střelby.

Za své vědecké práce stal se členem různých světových vědeckých společností a vyznamenán četnými cenami a poctami, jako zlatou medailí »Královské astronomické společnosti« v Londýně a medailí »Královské Společnosti« v Londýně, v roce 1907, byla mu, prvnímto Američanu, udělena cena Nobelova za práce vědecké. V r. 1922 udělila mu francouzská »Astronomická společnost« cenu Janssenovu.

Celý svůj život věnoval pouze jedinému fyzikálnímu zjevu, interferenci světla, jehož dovedl prakticky použití v různých problémech. Jedno z prvních takových použití interference světla podal Michelson v úkolu stanovení základní neproměnné délky metru — úkolu, který byl dosud velmi obtížný, neboť šlo o hodnotu, jež by byla nezávislá na nejistotě, vyplývající z možných změn, jimž podléhají všechna naše hmotná měřítka. Michelson vyjádřil tuto délku vlny kadmiového světla, tedy docela absolutní mírou; v budoucnosti bude možno kdykoli měření opakovati a znovu realizovati základní naši míru.

Pro astronomii nabyly největší důležitosti jeho práce v použití interference k měření malých úhlů. O principech těchto metod není možno se zde šířiti; jejich výsledky byly velkolepé. V roce 1891 podal Michelson první výsledky tohoto druhu; týkaly se měření průměrů měsíčků Jupiterových. Později měřil vzdálenosti a jasnosti komponent těch těsných dvojhvězd, k jejichž visuelnímu rozlišení nestačily dosavadní optické pomůcky. Přímé měření průměrů stálic zůstávalo dlouhou dobu nedosažitelným, neboť průměr největšího zrcadla na Mt. Wilsonu ukázal se příliš malým k tomuto účeli. Tuto poslední a nejzávažnější překážku odstranil Michelson soustavou čtyř rovinných zrcadel, jimiž možno do značné míry libovolně »nadstaviti« průměr objektivu.

Tak po výpočtech a pokusech, trvajících 30 let, stanoven byl průměr prvé stálice. Peary a Anderson naměřili velký 100palc. dalekohled, opatřený Michelsonovým zařízením, na stálici Betelgeuze a změřili její zdánlivý průměr hodnotou 0.047 obloukových vteřin, což při známé paralaxe odpovídá skutečnému průměru 300krát většímu, než je průměr Slunce. Takovým způsobem byl změřen průměr ještě několika hvězdných obrů, a výsledky potvrdily teoretické výpočty astronomů.

Jméno Michelsonovo jest nerozlučně spjato s pokusem, který vykonal r. 1887 společně s Morleyem a jehož negativní výsledek měl dalekosáhlé důsledky: jest to pokus zjištění absolutní pohybu naší Země v prostoru.

Práce Huyghensovy a Fresnellovy o podstatě světla vedly k závěru, že paprsek světelný šíří se v prostoru v podobě příčného vlnění. K šíření tohoto vlnění bylo však třeba předpokládati existenci určitého prostředí, a jelikož paprsek světelný prostupuje vzduchoprázdnem i průhlednými látkami, bylo nutno dále předpokládati, že toto prostředí existuje všude. Toto hypotetické prostředí bylo nazváno světelným éterem.

Michelson měl tuto myšlenku: Jestliže éter skutečně existuje, pak je možno stanovit rychlost Země tak, jako námořník může stanovit rychlost člunu vzhledem k vodě.

První praktické uskutečnění těchto úvah bylo vykonáno r. 1887 v Clevelandu, společně s Morleyem. Princip tohoto, tak zvaného Michelsonova - Morleyova pokusu, jest tento: Z jednoho a téhož světelného zdroje vyšlou se dva paprsky, jimž se dají proběhnouti dvě dráhy stejně dlouhé, avšak ve směrech k sobě kolmých. Po odrazech na rovinných zrcadlech vykonají oba paprsky tytéž dráhy směrem opačným, načež jsou pozorovány v dalekohledu, opatřeném příslušným interferenčním zařízením. Je-li celá tato optická soustava v klidu, projdou oba kolmé paprsky po vykonání svých drah v stejnou dobu do dalekohledu, bez jakýchkoli dráhových rozdílů.

Něco zcela jiného však nastane, jestliže ona optická soustava bude se pohybovati v klidném éteru. Pohyb bude míti vliv na rychlost, s jakou se šíří paprsky světelné v obou drahách, a tento vliv bude poněkud různý v obou směrech vzájemně kolmých, takže oba paprsky nedosáhnou dalekohledu v téže době; budou míti vůči sobě určité dráhové opoždění, které se projeví na vzhledu interferenčních proužků. Známe-li rychlost, s jakou se ona optická soustava (tedy naše Země) v prostoru pohybuje a rychlost světla, můžeme odtud počítati velikost onoho dráhového opoždění.¹⁾

Pokus, který oba badatelé prakticky uskutečnili roku 1887, dal výsledek záporný; bylo zjištěno jen nepatrné posunutí interferenčních proužků, z něhož by vyplývala pro rychlost Země v prostoru hodnota asi 7 km za vteřinu, zatím co rychlost pohybu Země okolo Slunce je 30 km za vteřinu.

Vysvětlení tak malé hodnoty bylo možno toto: Země mimo svého pohybu kolem Slunce pohybuje se s celým slunečním systémem v prostoru určitým směrem a rychlostí. Bylo by tedy možno, že v okamžiku měření byl vliv tohoto pohybu sluneční soustavy takový, že složen s pohybem Země v její dráze okolo Slunce, dal onu hodnotu sedmi kilometrů, jakožto hodnotu a b s o l u t n í h o pohybu Země v prostoru. Avšak po šesti měsících nastane změna směru zemského pohybu, a tedy vliv pohybu slunečního systému měl by se jeviti nyní v jiném směru, to jest měl by zvětšiti hodnotu 30 km za vteřinu. Pokusy vykonané v tom směru daly výsledek zase negativní. K témuž výsledku vedly pokusy, konané v různou dobu denní, aby bylo možno vyloučiti rotační rychlost Země kolem osy.

K vysvětlení negativního výsledku Michelsonova-Morleyova pokusu byly vysloveny dvě hlavní domněnky:

1. Einsteinova teorie relativity, která popírala existenci éteru a hlásala nemožnost zjištění absolutního pohybu.

¹⁾ Hodnota tohoto dráhového opoždění je ovšem velmi malá, dosahuje v praxi velikosti délek vlnových. Odtud použití interference k jejímu zjištění a měření.

2. Hypotese strhování éteru pohybujícím se tělesem, v našem případě Zemi.

V roce 1904 opakován byl pokus Millerem v Clevelandu. Výsledek byl zase negativní. Nepatrné posunutí proužků odpovídalo by hodnotě tří a půl kilometrů za vteřinu.

V roce 1905 opakoval Miller svůj pokus na hoře Euklidově, tentokrát o 100 metrů výše, nežli roku předcházejícího. Posunutí proužků ukázalo na jednu desetinu vypočtené hodnoty. Poněvadž nebyl při tomto pokusu zcela vyloučen vliv změny teploty, zdál se výsledek pochybným.

V letech 1921 až 1925 byl umístěn Millerem přístroj na hoře Mount Wilsonu, ve výši 1800 metrů. Tentokrát zjištěna hodnota, dosahující jedné třetiny vypočtené rychlosti. Tento kladný výsledek by ukazoval na částečné strhování éteru.

Pokusy, které vykonali v Passadeně fyzikové Kennedy a Illingworth za nejpečlivějších opatření k zamezení různých škodlivých vlivů, ukázaly výsledky negativní. K týmž výsledkům dospěly nejnovější pokusy, jednak Piccarda a Stahela, kteří vystoupili několikrát v letech 1926 až 1928 v baloně až do výše 2500 metrů, aby zde zjistili účinky »éterového větru«, jednak pokusy vykonané roku 1929 Michelsonem společně s Peasem a Pearsonem, přístrojem znovu zdokonaleným.

V poslední době zabýval se Michelson výzkumy k stanovení rychlosti světla s přesností pokud možno největší. Užíval v podstatě metody Foucaultovy, avšak zdokonalené a ve větším měřítku. Co dělal kdysi Foucault v pokoji, to konal Michelson mezi dvěma horami v okolí Mount Wilsonu, vzdálenými 35 km, kterážto vzdálenost byla měřena po několik měsíců geodetickou službou Spojených států než byla zaručena s přesností jedné až dvou miliontin palce.

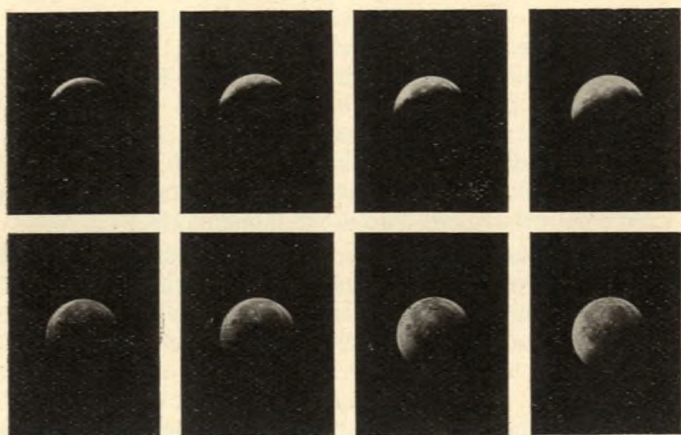
Od roku 1926 zaměstnávala Michelsona jiná myšlenka, jak možno využití přesnosti interference světla. Bylo jí měření vzdáleností v geodesii. V podstatě jest to něco podobného, jako když se měří vzdálenost nepřístupné skalní stěny pomocí ozvěny. Ovšem v případě světla by se jednalo o rychlost milionkrát větší, čemuž by bylo nutno přizpůsobiti též přesnost měření.

Zda byly skutečně tyto pokusy vykonány, nevíme. Zdá se však, že o nich nebylo vůbec ještě nic vydáno. Rovněž tak nebyly ještě uveřejněny výsledky jeho posledních měření rychlosti světla. Podle zpráv některých časopisů byl Michelson zasažen mrtvicí právě při těchto měřeních. Když na krátko nabyl vědomí, diktoval prý své výsledky, načež zemřel, dověděv se ještě, že měření vedla ke kladnému výsledku.

Věda astronomická v něm ztrácí jeden ze svých mohutných sloupů.

Fotografie zatmění Měsíce.

Poslední velmi příznivé úplné zatmění Měsíce pokusili jsme se fotograficky zachytiti trojím způsobem. Předně jsme fotografovali řadu jeho fází v ohnisku visuelního 13cm refraktoru, který dává obrázky Měsíce o průměru téměř 19 mm. (Část této práce viz v obrázku.) Mimoto jsme učinili dvě řady snímků přibývajícího a ubývajícího zatmění na jediném negativu, stabilní komorou se světelným objektivem o ohniskové vzdálenosti 25 cm. Konečně jsme učinili zajímavý snímek za úplného zatmění, totiž hvězdnou oblohu kolem zatmělého Měsíce, tímž objektivem.

Zatmění Měsíce 1931, IV. 2.

Fotograf. v Brandýse n. L. (Objektiv 130 mm, $f = 190$ cm)

Fot. A. Bečvář, M. Hartmannová.

První druh snímků byl nejpracnější, ale také nejděčnější. Refraktor dává ve spojení s malou, jednoduchou ohniskovou komorou dobré obrázky, velmi ostré, při použití vhodných desek, a dove-deme-li zaostřiti na nejvýhodnější vlnovou délku. Měli jsme sice již zkušenosti ve fotografování Měsíce, avšak expoziční doby při zatmění se zajímavě liší od exposic úplňku nebo různých fází, a co hlavního, i od exposic předem vypočtených. Nezbylo nám tedy, než, když jsme nechtěli příliš riskovati, všechny snímky ihned vyvolá-vati a řídit se v dalších exposicích právě získanou zkušeností. Tento způsob je spolehlivý, ale zdlouhavější a vyžaduje o jednoho účastníka více; poněvadž nás bylo málo, zvětšili jsme intervaly mezi jednotlivými snímky. Přesto se nám podařilo zachovati jejich pravidelnost a získati souvislou řadu snímků. Expoziční doby se

měnily od $\frac{1}{10}$ sec do 10 sec a regulovali jsme je také vhodným cloněním. Vedení dalekohledu jsme konali 20 cm reflektorem, který je namontován na téže montáži.

Snímek totality se nám tímto málo světelným objektivem nepodařilo vyexponovat ani po několika pokusech; více času jsme mu však nemohli věnovat, chtěli-li jsme učinit snímek oblohy, který jsme měli na programu. Jeho krásu by ovšem mohl zachytit nejvýš jen dokonalý autochrom; jednobarevná fotografie nikdy ho nepodá.

Abychom si učinili představu o expozičních dobách snímků průběhu zatmění na jediné desce, které nemohly být kontrolovány vyvoláváním, učinili jsme již předešlého večera řadu zkušebních exposic a vypočetli jsme si teoreticky hodnoty pro různé fáze zatmění. (Objektiv vyexponuje dokonale úplněk již za $\frac{1}{75}$ sec.) Tyto exposice se pohybovaly mezi $\frac{1}{50}$ a 5 sec. Zkušenost i zde ukázala, že správné expoziční doby se lišily od vypočtených z nějaké nám neznámé příčiny, a to v tom smyslu, že jsme světlo Měsíce málo zatmělého podceňovali, tedy fotografii přeexponovali. Pokročilé fáze jsme naproti tomu exponovali správně. Bohudík tyto rozdíly nebyly tak značné, aby ohrozily zdar snímku, je-li cena tak jako tak nemohla být v ničem jiném, než v jeho zajímavosti.

Snímek oblohy při úplném zatmění jsme exponovali po 36 min, pointující na hvězdy, takže Měsíc zanechal prodlouženou stopu. Tato stopa nebyla nijak přeexponována, má, zvláště na negativu, dokonce podrobnosti, a poučila nás jasně, jak málo neaktinického světla zatmělý Měsíc vysílá. Nahlédli jsme také, proč byly marné pokusy o vyexponování zatmělého Měsíce refraktorem.

Cenu tohoto rušného a plného astronomického večera vidíme hlavně ve zkušenostech, které jsme při těchto prvních pokusech získali. Na základě jich budeme moci při dalších příležitostech po důkladnější přípravě a dokonalejší organizaci práce dosáhnouti také dokonalejších výsledků. Naučili jsme se také více si vážit těchto bohužel dosti řídkých událostí a snažit se o jejich co možná největší využití. Na visuelní pozorování nám ovšem mnoho času v tom směru nezbylo; ale nelitujeme toho, neboť nám zbylo 19 negativů, vyrobených za dvě a půl hodiny, které uplynuly jako krátká chvíle.

Résumé.

Dans notre observatoire à Brandýs n. Lab., nous avons essayé d'enregistrer photographiquement l'éclipse totale de Lune du 2 avril de cette année au foyer d'un objectif visuel Secrétan 0.13 m, F 130 cm, qui donne les images bien définies, si l'on emploie les plaques orthochromatiques, sensibles au jaune. Les planches ci-jointes font une partie de la série de négatifs, que nous avons obtenus ce soir-là. Outre cela nous avons fait une série de poses au moyen d'un objectif Laack-Dialytar T, 1 : 4.5, F 25 cm, par intervalles de 5 minutes, l'appareil restant immobile, sur une plaque

très sensible. Enfin, pendant l'éclipse totale, nous avons exécuté une pose intéressante: le ciel étoilé autour de la Lune sombre, ce qui est bien impossible une autre fois. Durée de cette pose: 35 minutes.

Konec zatmění Měsíce 2. IV. 1931.

(Fotogr. *RNSl. VI. Vand* v Praze.) Obj. 1.5 palce, $f = 36$ cm, clona $f/25$.
Exposice od 22^h 12^m do 22^h 28^m.

Drobné zprávy.

Přednášky prof. G. Abettiho. V březnu, jak bylo již tehdy oznámeno v tomto časopise, přednášel v Praze na pozvání Karlovy university prof. Giorgio Abetti, ředitel hvězdárny v Arcetri. Dne 16., 17. a 18. března přednášel na théma: *Le soleil — ses phénomènes, sa constitution physique*. Přednášející podal tu celkový vývoj fysiky Slunce a její nynější stav. Od historie vývoje přešel přednášející k naznačení vzdálenosti, rozměrů a hmoty tělesa. Velice zajímavým způsobem popsal moderní přístroje, sloužící ke studiu Slunce a ukázal několik překrásných obrázků. Jako důležitou část uvedl rozsáhlá spektroskopická pozorování povrchu slunečního. Ukázal na důležitost pravidelného měření výšky chromosféry a protuberancí, jež se konají od r. 1922 jako práce Mezinárodní astronomické Unie a jejichž střediskem jest právě hvězdárna v Arcetri. Dále uvedl měření rotace sluneční, jejich význam k určení výšek ve sluneční atmosféře; srovnání výsledků spektroskopických s hodnotami, získanými z pozorování jiných zjevů: fakulí, flokulí a skvrn. Další spektroskopická pozorování vedou k vyšetřování tlaku v jednotlivých vrstvách sluneční atmosféry, určení posuvu Einsteinova, způsobeného gravitací, posuvu ve spektru středu a ve spektru okraje Slunce. Nakonec promluvil o pozorování virů a magnetického pole v okolí skvrn. Z toho, co pověděl profesor Abetti, mohli jsme se znovu přesvědčiti, že při slunečním badání záleží více než v jiném oboru astrofysiky na tom, aby přístroj, jehož se používá, byl mocných rozměrů a co se týče optické stránky, velice dokonalý. Ze zájmu, který byl těmto přednáškám věnován a z četné návštěvy jest viděti, že se líbily. Dojmy, které si odnášeli naši odborníci, měly snad jedno společné: abychom i u nás měli brzy k dispozici podobný přístroj, jeden z těch, o nichž mluvil prof.

Abetti, a abychom se tak mohli svou prací zařadit i v tomto oboru mezi ty, kteří přispívají svými cennými pozorováními k celkové stavbě vědy. Dne 19. března přednášel prof. Abetti na téma: *Sur les méthodes trigonométriques et spectroscopiques pour déterminer les parallaxes des étoiles fixes*. Profesor Abetti tu rozbral metody určení paralax hvězdných: přímé (vizuální a fotografické) a nepřímé, mezi něž náleží metoda spektroskopická, uvedl jejich přednosti a vady. Zmínil se též o svých pracích z tohoto oboru, které konal v letech 1906—8 v Heidelbergu, pomocí meridianního kruhu a s autoregistračním mikrometrem. Metoda spektroskopická byla zavedena hvězdárnami na Mount Wilsonu v Kalifornii a ve Victorii v Kanadě. V letech 1923—24 bylo jí použito v Arcetri pro vyšetřování 275 čar prvé třídy Secchiho. V této práci bylo přihlíženo též k šířkám čar vodíkových a vápníkových a k jejich definici a intenzitě ve středu Slunce a na jeho okraji. Svě zkušenosti v tomto oboru profesor Abetti shrnuje v tento doslov: Můžeme říci jednak to, že znalosti trigonometrických paralax a paralax skupin nejsou tak dostačující, aby mohly dáti určitý základ k odvození spektroskopických paralax; na druhé straně naše vědomosti spektroskopické, až dosud používané k těmto určením, jsou jen empirické a nedostačující. Aby se zdokonalila spektroskopická část problému, jest nutno uchýlit se k metodám spektrofotometrickým, k odvození obrysů čar. Dále bude třeba hledati, jaký vliv na intenzitu a šířku čáry mají: povrchová hustota, konvektivní proudy, rotace hvězdné atmosféry, hmota a jiné, dosud neznámé příčiny. — Dne 20. března přednášel prof. G. Abetti v ústavu italské kultury na téma: *Galileo e l'astronomia in Firenze*. Stručný obsah této velice zajímavé přednášky jest: Chceme-li mluvit o Galileovi, musíme se vrátit mysli i duchem do doby, kdy žil, kdy na obzoru se začíná objevovati metoda experimentální, aby vystřídala zastaralou aristotelovskou filosofii. Představiteli počátků této experimentální vědy jsou v Itálii: Dante Alighieri, Krištof Kolumbus, Amerigo Vespucci a Leonardo da Vinci. Galileim začíná se epocha intelektuálních styků různých národů, k němu přicházejí žáci i z dalekých krajů, a to i z Čech. V Praze jest vyslancem přítel a příznivec Galileův Giulielmo Medici. Tak existují vztahy českoitalské, udržované na jedné straně ve Florencii rodinou Medici, na druhé straně v Praze dvorem Rudolfa II., zejména Tygem Brahem, Keplerem a různými příznivci a žáky Galileovými. Profesor Abetti ukázal a citoval na důkaz toho několik dopisů. O svých objevech píše Galileo svým přátelům do celého světa, a hájí je ve svých spisech. Jsou to zejména: objev dalekohledu, hor Luny, měsíčků Jupiterových, určení periody jejich otáčení, slunečních skvrn, jasné a temné skvrny na Jupiterovi, složitost Saturna, fáze Venuše, optická librace Luny. Život Galileiho byl velice pohnutý, jeho souhlas s naukou Koperníkovou přinesl mu mnohou trpkou chvíli. Konec života ztrávil v okolí Florencie, jednak na různých místech jako host svých příznivců, jednak v Arcetri, kde od roku 1631 měl najatu vilu Gioiello na Pian de Giullari, v těsném sousedství kláštera San Matteo, kde žila jeho milovaná dcera jakožto sestra Maria Celeste. Ta mu byla útěchou, i když úplně oslepl. Konečně přešel prof. Abetti k době nové, ukázal podobiznu G. B. Donatiho, který má zásluhu o to, že na pahorku v Arcetri, k uctění památky Galileiho, byla vystavěna hvězdárna. Ukázal také obraz tohoto ústavu z nejnovější doby (nejnovější části: sluneční věže). K této přednášce jest však dlužno dodat, že mluvíme-li o hvězdárně v Arcetri, nesmíme zapomenouti jmen Antonio a Giorgio Abetti, neboť ti oba, otec a syn, teprve ji uvedli v činnost a tím učinili ji pomníkem důstojným velkého Galileiho.

Bohumila Nováková.

Redaktor prosí pány autory, aby ke každému původnímu článku připojili krátký obsah (résumé) v jazyce anglickém, francouzském nebo německém. Cizí čtenáři časopisu se dosti často zajímají o obsah článku. »Résumé« jim poskytne možnost seznati, co v článku jest a mají-li si jej třeba dáti celý přeložiti.

Zprávy Lidové hvězdárny Štefánikovy.

Návštěva a pozorování na hvězdárně v dubnu 1931. Hvězdárnu navštívily v dubnu 1244 osoby, z čehož bylo 326 členů, 19 hromadných návštěv spolků a škol se 398 účastníky a 520 jednotlivých návštěvníků. Proti předcházejícím měsícům, i proti loňskému dubnu je to značné zvýšení. Počasí bylo celkem dosti příznivé. Po čtrnáct večerů (kolem 20. hodiny, kdy je hvězdárna přístupna obecnostvu) bylo jasno, po čtyry večery bylo oblačno a 21 večerů bylo zamračených. Z hromadných výprav bylo 9 spolkových návštěv z Prahy, 2 návštěvy živnostenské školy z Roudnice, 2 výpravy Dělnické akademie z Prahy, 1 výprava Husovy lidové university z Plzně, Dívčí reál. gymnasium z Prahy XII. a j.

Pro návštěvy obecnostva bylo 15 pozorování večerních a 2 pozorování slunečních skvrn. Po všechny večery byly pozorovány planety Mars a Jupiter; pozorování Luny bylo 8, hvězdokupy v Raku 7, mlhoviny v Orionu 6, Plejady šestkrát, planeta Merkur a dvojhvězda Castor byly pozorovány šestkrát, dvojitá hvězdokupa v Perseu třikrát a stálce Mizar dvakrát. Nejvíce bylo pozorováno 8 různých těles za večer, nejméně 2. Bylo pozorováno Zeissovým hledačem a hlavním dalekohledem hvězdárny.

Zatmění Měsíce bylo pozorováno četnými hosty dne 2. dubna 1931 od 19 hodin až do 22 hodin. Zájem obecnostva o zjev byl veliký. K pozorování bylo užito šesti dalekohledů.

Program pozorování na červen 1931. Hvězdárna je pro návštěvy obecnostva přístupna denně mimo pondělí, o 21. hodině a v neděli dopoledne v 10 hodin, odpoledne ve 3 hodiny a večer v 9 hodin. Pro spolkové návštěvy a hromadné školní výpravy jsou rezervovány večerní hodiny, hlavně od 20.—21. hodiny, tyto musí být hlášeny předem. Výpravy škol venkovských k prohlídce hvězdárny jsou vítány i v denních hodinách, musí být však rovněž hlášeny napřed.

Pozorování v červnu: Od 1. do 20. června budou pozorovány ještě za příznivého počasí na západní obloze planety Mars a Jupiter, mlhovina v Lyře, hvězdokupa v Herkulu a některé dvojhvězdy. Od 20. června bude pozorována Luna a koncem měsíce za příznivého počasí na východní obloze planeta Saturn. Hlavním dalekohledem bude pozorován nejprve Jupiter, později Měsíc.

Zprávy ze Společnosti.

Výborová schůze po valné hromadě byla 29. dubna 1931 o 19. hodině v zasedací síni L. H. Š. za účasti 10 členů výboru. Bylo přijato 16 nových členů a projednány běžné záležitosti spolkové. Podle zprávy pokladní trvá stále ještě nedostatek finančních prostředků; proto musely být některé práce na hvězdárně prozatím zastaveny. Situace se zlepšila, až pokladna hl. města Prahy uvolní úhradu stavebních účtů. Volby funkcionářů výboru nepřinesly žádné změny a práce zůstávají rozděleny stejně, jako v roce předcházejícím.

Vesmír kolem nás. Nákladem Dělnického knihkupectví v Praze vyšel nedávno krásný spis Sira Jamesa Jeanse »Vesmír kolem nás« v pečlivém překladě Dra Boh. Maška. Kniha je velmi pěkně vypravena a je krásným doplňkem populární astronomické knihovny. Cena Kč 36.—, váz. Kč 45.—. Možno objednat prostřednictvím administrace.

Upozornění členům-studujícím. Hlaste včas změnu adresy, aby nám nebyl časopis zbytečně vrácen. Oznamte raději adresu Vašeho stálého bydliště; časopis, zasílaný do ústavu bývá někdy školníkem bez poznámky vrácen.

Pražským členům. Při každé návštěvě na hvězdárně zapisujte se do presenční knihy, která je vyložena v kanceláři. Je to pro statistiku i pro kontrolu návštěv na hvězdárně.

Majitel a vydavatel Česká společnost astronomická v Praze IV. Petřín. Odpovědný redaktor Dr. Otto Seydl, astronom státní hvězdárny, Praha I. Klementinum. — Tiskem knihtiskárny Jednoty čsl. matematiků a fysiků. Praha-Žižkov, Husova 68.

Podobizna král. astronoma Dra Ant. Strnada (1746—1799), ředitele
Pražské hvězdárny v letech 1781—1799.